

Alexandra Kollontaj
**En sexuellt emanciperad kommunistisk
kvinnas memoarer**

Översatt av Gudrun Utas (sv. utg. 1979)

Kollontaj porträtterad av Albert Engström 1923.

Innehåll

Mitt livs mål och värde.....	1
Åren i politisk landsflykt.....	7
Revolutionsåren.....	12
Åren av diplomatiskt arbete	18

Mitt livs mål och värde

Det kan inte finnas något svårare än att skriva sin självbiografi.* Vad ska man framhäva? Vad är av allmänt intresse? Framför allt krävs det att man är uppriktig och inte hycklar någon konventionell anspråkslöshet. Om man blivit ombedd att berätta om sitt liv för att låta det komma allmänheten till gagn, då kan det ju inte betyda annat än att man faktiskt presterat något positivt i livet, [ett arbete som fått människornas godkännanden Det gäller alltså att glömma att man talar om sig själv och försöka uppnå distans till det egna jaget för att kunna berätta så objektivt som bara möjligt om sin egen utveckling och sitt eget arbete. Jag har viljan att försöka göra detta. Om det kommer att lyckas mig, det är en annan sak.¹ det här sammanhanget måste jag tillstå, att den här självbiografin i ett visst avseende utgör ett problem för mig, att jag kommer att blicka bakåt och in i framtiden med en viss nyfikenhet när jag ska erinra mig de viktigaste milstolparna i mitt liv och i min verksamhet.

Det kan sålunda^{2a} komma att lyckas mig att lyfta fram det som först och främst är av betydelse för kvinnans kamp för frigörelse och sedan också det som är av allmän social betydelse.]²

Redan i helt unga år var jag medveten om att jag på inga villkor fick forma mitt liv efter givna mönster; och att jag måste växa ut över mina egna gränser för att varsebli den rätta inriktningen för mitt liv. [Jag var då också medveten om]³ att jag på det viset skulle komma att hjälpa mina medsystrar att gestalta sina liv, inte efter tradition utan efter eget fritt val. Givetvis bara i sådan utsträckning som sociala och ekonomiska förhållanden tillät. Jag har också alltid varit övertygad om att den tid skulle komma, då kvinnan skulle komma att mätas efter samma moraliska måttstock som mannen. [Ty det är inte hennes specifikt kvinnliga dygder som ger henne en hedersplats i det mänskliga samhället, utan det är värdet av det nyttiga arbete hon uträttat⁴, värdet av hennes personlighet som människa,] som samhällsmedborgare^{4b}, [som tänkare, som kämpande varelse. I det undermedvetna har detta varit den drivande kraften i hela min tillvaro och i all min verksamhet. Att gå min egen väg, att arbeta, att kämpa, att verka sida vid sida med männen,] och sträva mot ett allmänmänskligt mål^{4c} (jag har ju tillhört^{4d} kommunisterna sedan nära trettio år) [men att samtidigt gestalta mitt personliga liv som kvinna efter min egen vilja] och efter de lagar min natur fastlagt^{4e}, [det är vad som har betingat min] inriktning^{4f}. [Och^{4g} detta har lyckats mig: jag har^{4h} inrättat mitt personliga liv efter min egen måttstock och] mina kärlekserfarenheter⁴ⁱ [har jag inte hemlighållit i större utsträckning än] mannen gör det^{4k}. [Men framför allt har jag aldrig låtit mina känslor, kärlekslycka eller smärta, inta den främsta platsen i mitt liv, ty i förgrunden

* I texten är allt som strukits i den omarbetade utgåvan satt inom hakar. Fotnoterna anger ändringar och inskott (tillägg) i manuskriptet.

¹ ändring: att man uträttat något som fått samhällets godkännande.

^{2a} inskott: kanske

² ändring: att lyfta fram det som har betydelse för lösandet av vår tids sociala problem, vilka också innefattar det stora problemet med kvinnans fullständiga frigörelse.

anmärkning till 2: tas bort

³ ändring: Jag hade en viss föräning om

⁴ för samhället

^{4b} som skapande arbetare,

^{4c} som kämpade för att förverkliga våra sociala ideal

^{4d} socialisterna— numera kommunisterna

^{4e} struket

^{4f} världsåskådning

^{4g} jag tror att

^{4h} alltid

⁴ⁱ när kärleken väl varit ett faktum, har jag inte hemlighållit mitt förhållande till mannen

^{4k} männen gör det

stod alltid: arbeta, verka, kämpa.] Jag har nått så långt som till att bli medlem av en regering, den första bolsjevikregeringen 1917-18, och jag är den första kvinna som blivit utnämnd till sändebud, som innehaft den posten i tre år och som på egen begäran trätt tillbaka från den⁴¹. [Detta må tjäna som bevis för att kvinnan mycket väl förmår att stå över tidens konventioner. Världskriget och den stormande revolutionära anda som just nu behärskar världen på alla områden har i stor utsträckning bidragit till att beröva den osunda, överhettade dubbelmoralen dess udd. Man har redan vant sig vid att inte ställa alltför höga anspråk på skådespelerskor och kvinnor med fria yrken, när det gäller] t ex^{4m} [deras äktenskapliga liv. Men diplomatin är ett område där man mer än på andra håll upprätthåller gamla seder, bruk och traditioner och framför allt sitt stränga ceremoniel. Det faktum att en kvinna, en ”fri”, ensamstående kvinna, har accepterats utan motstånd på en sådan post visar att den tid kommit, då alla människor bedöms på samma villkor, efter sin arbetsförmåga och sitt allmänmänskliga värde. När jag utnämndes till ryskt sändebud i Oslo, stod det klart för mig att jag därigenom] inte bara för egen del utan⁴ⁿ [för] alla^{4o} [kvinnor hade vunnit en seger, och därtill en seger över kvinnans värsta fiende,] den som heter^{4p} [konventionell sedesmoral och konservativ syn på äktenskapet. När man vid något tillfälle sagt mig, att det väl var] verkligt storartat^{4r} [att man placerat en kvinna på en sådan ansvarsfull post, då har jag] alltid^{4s} [tänkt att kvinnokampens huvudsakliga seger inte ligger i detta faktum i och för sig, utan att det är av särskilt stor betydelse att det just är en sådan kvinna] som jag,^{4t} [som gjort upp med dubbelmoralen] och som aldrig gjort någon hemlighet av detta^{4u} [som godtagits i de kretsar som än idag i särskilt hög grad står för tradition och skenmoral. På så vis kan mitt liv tjäna som exempel och] jaga bort^{4v} [dubbelmoralens gamla vålnad också ur andra kvinnors liv], och detta [är ett oerhört viktigt moment i min egen tillvaro, det som har ett visst socialpsykologiskt värde och] som i någon mån är ett bidrag till den arbetande kvinnans frihetskamp.^{4w} För att inte några missförstånd ska uppstå, ska det här emellertid sägas, att jag ännu befinner mig långt ifrån den helt nya kvinnotypen, den som tar sina kvinnoupplevelser förhållandevis lätt, och — skulle man kunna säga — lyckligtvis ytligt, den som inriktar sina känslor och sina själskrafter [på allt annat]⁵ i livet [än på sentimentala kärleksupplevelser]⁶. Jag tillhör ju ännu den generation av kvinnor som vuxit upp vid historiens vändpunkt. Kärleken med alla sina besvikelser, med sina tragedier och eviga krav på fullkomlig [lycka]⁷ har fortfarande spelat en stor roll i mitt liv. En aldeles, aldeles för stor roll! Ty den kärleken har slukat mängder av värdefull tid och

⁴¹ Som det senare skulle visa sig, var det faktum att jag inte gestaltade mitt privatliv efter traditionellt mönster ingen hämsko när det på allvar gällde att nyttja mina krafter till gagn för en ny stat (Sovjetrepubliken), först som medlem av den första Sovjetregeringen, sedan som sändebud.

^{4m} [t ex] (struket)

⁴ⁿ struket

^{4o} struket

^{4p} :den (konventionella sedesmoralen och konservativa synen . . .)

^{4r} ”verkligt storartat” (inom citationstecken)

^{4s} tyst inom mig

^{4t} struket

^{4u} struket

^{4v} möjliggöra att dubbelmoralens gamla vålnad jagas bort

^{4w} anmärkning: tas bort helt och hållet

ny anmärkning: sätts in istället för det borttagna:

Ty det är inte de specifikt kvinnliga dygderna som ger kvinnan en hedersplats i det mänskliga samhället, utan det är värdet av det samhällsnyttiga arbete hon uträttar, värdet av hennes personlighet som människa, som skapande arbetare, som medborgare, tänkare eller kämpande varelse. Att gå min egen väg, att arbeta, verka, kämpa sida vid sida med männen för att förverkliga våra sociala ideal (jag tillhör ju kommunisterna sedan nära trettio år), men att därvid gestalta mitt personliga kvinnoliv efter egen vilja — i det undermedvetna har detta varit ledmotivet för hela mitt liv och handlande. Men framför allt har jag aldrig låtit mina känslor, kärlekslycka eller smärta, inta främsta platsen i mitt liv, ty i förgrunden stod alltid: arbeta, verka, kämpa.

⁵ ändring: i första hand på alla andra områden

⁶ ändring: och som inte låter sig ledas av sentimentala kärleksupplevelser

⁷ ändring: själslig gemenskap

energi utan att det sist och slutligen inbragt något av värde. Vi, den förra generationens kvinnor, förstod oss ännu inte på [friheten]⁸. Det var ett helt otroligt slöseri med våra själskrafter, med vår arbetsförmåga, som rann bort i ofrukbara kärlekshistorier. Visserligen är det sant att såväl jag själv som många andra samtida, aktiva, kämpande och arbetande kvinnor förstått att inte betrakta kärleken som livets huvudsakliga innehåll utan satt arbetet i centrum. Men ändå, hur mycket mer hade vi inte kunnat uppnå, om vi kunnat utnyttja hela vår energi istället för att splittra den i den eviga kampen med [det egna jaget och med]⁹ känslorna för den andre. Det var till syvende och sist ett evigt försvarskrig mot mannens ingrepp i vårt jag, en kamp som gällde: arbete eller äktenskap och kärlek. Vi, den äldre generationen, klarade ännu inte av det som de flesta män förmår och som också dagens unga kvinnor lär sig, nämligen att kombinera arbete och behov av kärlek på ett harmoniskt sätt, [så att arbetet förblir livets huvudsakliga mening.]¹⁰ Vårt misstag bestod i att vi [i den man vi älskade varje gång trodde oss finna den ende, som skulle ge oss fullkomlig själslig gemenskap och som skulle erkänna oss helt och fullt både vad gällde vår kroppsliga och själsliga förmåga.]¹¹ Men [gång på gång blev resultatet ett annat, ty]¹² mannen försökte alltid påtvinga oss sitt eget jag och anpassa oss helt och hållet efter honom. Och på det viset kom i varje förhållande, gång på gång, den punkt då vårt inre reste sig mot den kärlek som blivit till fjättrar för oss. Vi kände oss förslavade och försökte lätta på kärlekens band. Och när vi kämpat den kampen mot den älskade mannen gång på gång, i eviga upprepningar, slet vi oss lösa och rusade mot friheten. Och där stod vi [åter]¹³ ensamma, [olyckliga]¹⁴ men fria — fria att ägna oss åt det arbete vi älskade och själva hade valt...

Ungdomen, den yngsta generationen, kommer lyckligtvis inte mera att behöva kämpa vår meningslösa, för mänskligheten helt gagnlösa kamp. Dess krafter, dess energi kommer att sparas för arbetet. [På så vis kommer det som varit hindrande istället att bli till en sporre.]¹⁵

Det är oundvikligt att jag berättar en del om mitt eget, mitt personliga liv. Min barndom var med yttre mått mätt mycket lycklig. Mina föräldrar tillhörde [den gamla ryska adeln]¹⁶. Jag var det enda barnet i min mors andra äktenskap (min mor var frånskild, och jag föddes utanför det andra äktenskapet och adopterades senare). Jag var det yngsta barnet och till ytterlighet bortskämd, också med ömhetsbetygelser. Kanske var det just detta som gjorde att det mycket tidigt föddes en protest i mig mot allt det som omgav mig. Man gjorde alltför mycket för att göra mig lycklig, jag hade ingen rörelsefrihet, vare sig när det gällde mina lekar eller mina önskningar. Men jag [ville vara fri]¹⁷ ville själv önska, själv forma min lilla tillvaro. Mina föräldrar var välbärgade människor. Det fanns ingen lyx i vårt hem, men vad försaka innebar var okänt för mig. Och ändå såg jag att andra barn saknade saker. Särskilt ont gjorde det mig om böndernas barn, de som var mina lekkamrater. (Vi bodde så gott som alltid på landet, på min morfars gods. Min morfar var finländare.) Redan som [litet]¹⁸ barn [kritiserade]¹⁹ jag de vuxnas orättvisa och [kände tydligt]²⁰ det motsägelsefulla i att jag hade allting, medan de andra barnen saknade så mycket. [Med åren blev jag alltmer kritisk och upproret växte inom

⁸ ändring: den inre friheten, sinnets frihet

⁹ struket

¹⁰ ändring: så att kärleken endast får behålla en mycket underordnad plats.

¹¹ ändring: gav den älskade mannen hela vårt jag, utan förbehåll, i förhoppning om att på så vis uppnå fullkomlig själslig harmoni.

¹² struket

¹³ struket

¹⁴ struket

¹⁵ struket

¹⁶ ändring: de gamla ryska storgodsägarna

¹⁷ struket

¹⁸ struket

¹⁹ ändring: förnam

²⁰ ändring: kände med pinsam tydlighet

mig mot de många kärleksbevis som jag omgärdades av.]²¹ Redan tidigt hade jag ögonen öppna för de sociala orättvisor som rådde i Ryssland. Själv skickades jag aldrig till skolan, eftersom mina föräldrar levde i en ständig oro för min hälsa och inte stod ut med att jag i likhet med alla andra barn var borta hemifrån ett par timmar om dagen. Det kan också hända att min mor hyste en viss ovilja mot de frihetligare strömningar jag kunnat komma i kontakt med på t ex ett gymnasium. Min mor ansåg nämligen att jag redan var tillräckligt [kritisk]²². Jag blev sålunda uppfostrad i föräldrahemmet under ledning av en duktig och klok lärarinna, som stod i förbindelse med de revolutionära skikten i Ryssland. Hon hette Marie Strachova, och jag har mycket att tacka henne för. När jag var knappt sexton år ([år 1881])²³ avlade jag min studentexamen²⁴, och nu skulle jag börja leva det liv som förväntades av en ”ung dam ur societeten”²⁵. Även om min uppfostran var ovanlig och skadade mig på många vis (jag var i årtal mycket blyg och tafatt i praktiska ting), så måste det ändå sägas att mina föräldrar ingalunda var reaktionära. Tvärtom. För sin tid var de till och med²⁶ progressiva. Men i förhållandet till sitt barn, till ungdomen, hade de sina fasta traditioner. Min första bittra kamp mot dessa traditioner gällde äktenskapet. Jag skulle göra ett [gott parti]²⁷, och min mor hade för avsikt att gifta bort mig tidigt. Min äldsta syster hade vid nitton års ålder ingått äktenskap med en nästan [sjuttioårig]²⁸ herre i hög ställning. Jag revolterade mot detta [förnufts- och affärsäktenskap]²⁹ och tänkte inte gifta mig av annan anledning än kärlek, [stor passion]³⁰. Jag var ännu helt ung när jag, mot mina föräldrars vilja, valde min kusin till äktenskapspartner. Han var en medellös ung ingenjör, och det är hans namn, Kollontay, jag bär än idag. Som flicka hette jag Domontovitj. Min äktenskapslycka varade i knappt tre år. Jag fick en son. Men trots att jag [med stor omsorg]³¹ själv fostrat mitt barn har moderskapet aldrig spelat huvudrollen i mitt liv. Barnet förmådde inte göra äktenskapsbanden mer oupplösliga. Jag älskade fortfarande min man, men hemmakvinnan och hustruns sorglösa tillvaro blev till en ”bur” för mig. Mina [sympatier, mina]³² intressen kom alltmer att gälla Rysslands revolutionära arbetarrörelse. Jag läste mycket, jag studerade ivrigt [alla]³³ sociala frågor, besökte föredrag och arbetade i halvt illegala föreningar för folkupplysning. Det var upp i Ryssland (1893-96). Lenin var vid den här tiden bara en nybörjare på det litterära och revolutionära området. Tidens ledande ande var Georg Plechanov.* Den materialistiska världsåskådningen stod mig nära; redan från min tidiga ungdom kände jag mig dragen till den realistiska skolan, var en hänförd anhängare av Darwin och Boelsche. Ett besök i den kända stora textilfabriken Krenholm, där 12 000 män och kvinnor arbetade, avgjorde mitt öde. Jag kunde inte leva ett lugnt och lyckligt liv, när det arbetande folket samtidigt var så fruktansvärt förslavat. Jag måste gå med i den här rörelsen. Det blev motsättningar mellan min man och mig. Han uppfattade min böjelse som trots, riktat mot honom personligen. Jag lämnade man och barn och reste till Zürich för att studera nationalekonomi hos professor Heinrich Herkner.

²¹ struket

²² ändring: upprorisk

²³ struket

²⁴ inskott: i St Petersburg

²⁵ ändring: societetsdam

²⁶ inskott: liberalt

²⁷ ändring: ”gott parti” (inom citationstecken)

²⁸ ändring: sextioårig

²⁹ ändring: ”förnufts- och affärsäktenskap” (inom citationstecken)

³⁰ ändring: ”stor passion” (inom citationstecken)

³¹ struket

³² struket

³³ struket

* *Plechanov*, Georgij, 1856-1918, var en av grundarna till den första socialdemokratiska organisationen i Ryssland, ”Arbetets frigörelse”, år 1883. Ur denna rörelse framgick så småningom det socialdemokratiska partiet. På 1890-talet var P. den socialdemokratiska rörelsens oomstridda ledare. Från Genève och Paris ledde han partiets illegala verksamhet i hemlandet. Efter splittringen i bolsjeviker och mensjeviker (se not) kom han att alltmer hätskt bekämpa bolsjevikerna. (Ö.a.)

[Därmed]³⁴ började mitt medvetna liv för arbetarrörelsens revolutionära mål. Och när jag år 1899 kom tillbaka till St Petersburg* –numera Leningrad — gick jag in i Rysslands illegala socialdemokratiska parti. Jag arbetade som skribent och propagandist. En alldeles särskild dragningskraft på mig hade Finlands öde. Landets självständighet och relativa frihet hotades i slutet av nittiotalet av tsarregimens reaktionära politik. Måhända var det de intryck jag fått i min barndom på morfars lantgods som gjorde att jag i så särskilt hög grad kände mig dragen till Finland. Jag tog aktiv del i den finska befrielseströrelsen. Sålunda blev mitt första [stora]³⁵ vetenskapliga arbete på nationalekonomins område en [omfångsrik undersökning av]³⁶ det finska proletariats levnads- och arbetsvillkor [i förhållande till industrin]³⁷. Boken publicerades 1903 i St Petersburg. Vid den här tiden hade mina föräldrar dött, min man och jag levde sedan länge åtskilt, den enda jag hade kvar hos mig var min son. Nu hade jag tillfälle att helt och hållet ägna mig åt mitt [mål]³⁸: Rysslands revolutionära rörelse och arbetarrörelsen [i hela världen]³⁹. Kärlek, äktenskap, familj — allt detta blev av underordnad, övergående betydelse. Det fanns där, gång efter annan grep det in i mitt liv, men — kärleken till en man kunde vara aldrig så stor, så snart den överskred en viss gräns när det gällde min kvinnliga offervilja — så gjorde jag uppror på nytt. Jag måste bort, måste bryta med den man jag valt, annars (så sade mig en känsla i mitt undermedvetna) skulle jag ha utsatt mig för risken att förlora mitt eget jag. Det bör också sägas, att ingen enda av de män som stått mig nära haft något avgörande inflytande vare sig på den riktning mina böjelser och strävanden tagit eller på min världsåskådning. Tvärtom var det mestadels jag som var den tongivande. Och jag har hämtat min livsåskådning, min politiska linje, ur livet självt och i oavbrutet arbete [ur]⁴⁰ böcker.

År 1905 bröt den s k första revolutionen ut i Ryssland efter den kända blodiga söndagen**. Jag hade då redan skaffat mig ett namn på den nationalekonomiska och sociala litteraturens område. Och i denna upprörda tid, då alla krafter sattes in i upprorsstormen, visade det sig att jag hade blivit en god folktalare. Men jag märkte då också [för första gången hur föga vårt parti ägnade sig åt arbetarklassens kvinnor och deras öde och hur litet partiets intresse för kvinnans frigörelse var. Visserligen fanns det i Ryssland redan en ganska stark borgerlig kvinnorörelse. Men min marxistiska världsåskådning visade med fullkomlig tydlighet att]⁴¹ kvinnan kunde bli fri endast som ett resultat av en ny samhällsordning och ett annat ekonomiskt system. Därför kastade jag mig in i kampen [med de ryska]⁴² kvinnosakskvinnorna och strävade med hela min kraft efter att förmå arbetarrörelsen att ta upp också kvinnofrågan [i sitt program]⁴³ som ett av målen för sin kamp. Det var [mycket svårt]⁴⁴ att vinna mina parti[medlemmar]⁴⁵ för denna idé. Jag stod ganska isolerad med mina

³⁴ ändring: Vid den tiden andra ändring: Då

* *St Petersburg — Petrograd — Leningrad*. 1709-1918 Rysslands huvudstad. Hette från grundandet 1703 till 1914 St Petersburg, från 1914 till 1924 Petrograd, sedan 1924 Leningrad. (Ö.a.)

³⁵ ändring: större

³⁶ ändring: studie över

³⁷ struket

³⁸ ändring: arbete

³⁹ struket

⁴⁰ ändring: och

** *Blodiga söndagen*, söndagen den 22/1 1905 (9/1 enligt gamla ryska almanackan). En demonstration av över 140 000 vapenlösa arbetare som under ledning av prästen Gapon tågade mot Vinterpalatset för att överlämna en böneskrift, innehållande bl a en anhållan om en nationalförsamling, massakrerades av regeringens trupper. Över tusen människor dödades och femtusén sårades. (Ö.a.)

⁴¹ ändring: att man i Ryssland dittills gjort ganska litet för att dra in arbetarkvinnorna i befrielsekampen.

Visserligen existerade det i Ryssland vid den här tiden redan en ganska stark borgerlig kvinnorörelse. Men, som marxist insåg jag klart att

⁴² ändring: mot de borgerligt inriktade

⁴³ struket

⁴⁴ ändring: inte så lätt

tankar och mina krav. Under perioden 1906-1908 lyckades jag emellertid vinna en liten grupp kvinnliga partikamrater för mina planer. [Jag]⁴⁶ skrev⁴⁷ år 1906 i den illegala pressen en uppsats där jag [för första gången]⁴⁸ ställde kravet att arbetarrörelsen i Ryssland skulle väckas till liv med planmässigt partiarbete. Hösten 1907 startade vi den första klubben för arbetarkvinnor. Många av dem som var medlemmar i den klubben, och som då ännu var helt unga arbeterskor, sitter nu på ansvarsfulla poster i det nya Ryssland och i det ryska kommunistpartiet (K Nikolajeva, Marie Burko m fl). Min verksamhet [med anknytning till arbetarkvinnorna]⁴⁹ men framför allt mina politiska skrifter, bl a en broschyr om Finland som innehöll ett upprop att ”beväpna sig” mot [den tsaristiska duman]⁵⁰ blev orsak till att man inledde en process mot mig. Denna process såg ut att kunna leda till ett mångårigt fängelsestraff. Jag blev i all hast tvungen att försvinna, och har sedan aldrig mer sett mitt hem. Min son togs omhand av goda vänner, mitt lilla hushåll avvecklades. Jag blev en av de ”illegala”. Det var en tid av ansträngande arbete.

Den första allryska kvinnokongressen, som hade sammankallats av de borgerliga kvinnosakskvinnorna, skulle äga rum i december 1908. Reaktionen växte sig vid den här tiden starkare, och arbetarrörelsen slogs åter ned efter den första segern år 1905. Många partikamrater var fängslade, andra hade flytt till utlandet. På nytt tog den hetsiga striden fart mellan de båda fraktionerna i det ryska arbetarpartiet: striden mellan bolsjeviker och mensjeviker*. [År 1908 hörde jag till mensjevikerna. Jag tvingades till detta ställningstagande av bolsjevikernas inställning till duman, ett skenparlament som tsaren sammankallat för att dämpa upprorsandarna. Liksom mensjevikerna var jag av den åsikten att också ett skenparlament skulle utnyttjas som en tribun för vårt parti, och att valen till duman måste användas som ett medel att samla arbetarklassen. Däremot delade jag inte mensjevikernas uppfattning i fråga om att samordna arbetarklassens krafter med liberalernas för att påskynda att enväldet störtades. På denna punkt var jag tvärtom mycket vänsterradikal och stämplades t o m som ”syndikalist” av mina partikamrater.]⁵¹ Min inställning till duman förde helt logiskt med sig, att jag ansåg det meningslöst att försöka utnyttja den första borgerliga kvinnokongressen för partiets syften. Men jag strävade ändå efter att [våra arbetarkvinnor]⁵² som skulle delta i kongressen skulle uppträda som en självständig grupp. Inte utan motstånd lyckade jag genomföra den planen. Mina partikamrater⁵³ anklagade mig och de kvinnor som delade min inställning för att vara ”feminister” som lade alltför stor vikt vid sina kvinnoangelägenheter. Vid denna tid förstod man ännu [inte alls]⁵⁴ att uppskatta den utomordentligt stora betydelse som tillkom arbetarkvinnorna, de självförsörjande kvinnorna, i den politiska kampen. Trots detta genomdrev vi vår vilja. En grupp arbetarkvinnor uppträdde på kongressen i St Petersburg med [ett eget program]⁵⁵ och drog en klar skiljelinje mellan den borgerliga kvinnosaksrörelsen och arbetarklassens kvinnors befrielseströrelse i Ryssland. Själv var jag tvungen att fly redan innan kongressen var slut, eftersom polisen var-mig på spåren. Jag lyckades ta mig över gränsen till

---

⁴⁵ ändring: kamrater

⁴⁶ ändring: Då

⁴⁷ inskott: jag

⁴⁸ struket

⁴⁹ ändring: och mitt propagandarbete bland de kvinnliga arbetarmassorna

⁵⁰ ändring: tsarismen

* *Bolsjeviker och mensjeviker*. På Rysslands socialdemokratiska arbetarpartis andra kongress (i London 1903) fick Lenins falang majoritet vid valet till partiets ledande organ. De kallades bolsjeviker, av ry. bolsjinstvo (majoritet). Den andra falangen kallades mensjeviker av ry. mensjinstvo (minoritet). Bolsjevikerna ansåg att partiet skulle vara en aktiv revolutionär elit, medan mensjevikerna, under ledning av L. J. Martov, ville ha ett mer öppet parti med plats även för icke-aktiva medlemmar. (Ö.a.)

⁵¹ anmärkning: tas bort

⁵² ändring: arbetarkvinnorna

⁵³ inskott: (mensjevikerna)

⁵⁴ ändring: inte tillräckligt

⁵⁵ ändring: det socialistiska programmet

Tyskland, och därmed började i december 1908 en ny period i mitt liv, den politiska landsflykten.

Åren i politisk landsflykt

Som politisk flykting blev jag kvar i Europa och Amerika fram till dess att tsarismen störtades år 1917. Omedelbart efter min flykt till Tyskland gick jag in i det tyska socialdemokratiska partiet, där jag hade många personliga vänner. Till dessa räknade jag allra främst Karl Liebknecht⁵⁶, Rosa Luxemburg, [Karl Kautsky]⁵⁷. Också Clara Zetkin hade stort inflytande på [min verksamhet]⁵⁸ när det gällde att fastlägga principerna för den kvinnliga arbetarrörelsen i Ryssland. Jag hade redan år 1907 deltagit som rysk delegat i den första internationella konferensen för socialistiska kvinnor i Stuttgart. Ordförande vid denna kongress var Clara Zetkin, och den bidrog i utomordentligt hög grad till utvecklingen av den kvinnliga arbetarrörelsen i marxistisk mening. Jag ställde mig till partipressens förfogande som skribent i sociala och politiska frågor, och jag ombads också ganska ofta av det tyska partiet att hålla tal. Jag var sålunda verksam från Pfalz till Sachsen, från Bremen och ner till södra Tyskland som agitator och talare för partiet. Men [jag antog]⁵⁹ inte någon ledande post, vare sig i det ryska eller i det tyska partiet. Jag var i huvudsak en ”populär talare” och en politisk skribent med gott anseende. I det ryska partiet, [det kan jag nu öppet tillstå,]⁶⁰ höll jag mig avsiktligt något på avstånd från den centrala ledningen, något som huvudsakligen berodde på att jag inte var oreserverat enig med kamraterna⁶¹ om den politiska linjen. [Men till bolsjevikerna varken ville eller kunde jag gå, eftersom de vid den här tiden inte tycktes mig lägga tillräcklig vikt vid att utveckla arbetarrörelsen ”på bredden och på djupet”. Därför arbetade jag på egen hand, det kunde nästan tyckas att jag höll mig något i bakgrunden, och utan att sikta mot någon ledande position.]⁶² Här kan det sägas att jag, även om jag i likhet med varje aktiv människa besuttit en viss ärelystnad, ändå aldrig varit besjälad av tanken på att uppnå ”en position”. För mig har det alltid haft mindre betydelse ”vad jag är” än ”vad jag kan”, dvs vad jag varit i stånd att uträtta. På det viset har också jag haft min ärelystnad, och den har gjort sig särskilt märkbar då jag stått [med hela mitt hjärta och hela min själ]⁶³ mitt uppe i kampen, och då det gällt att verka för att upphäva den arbetande kvinnans slaveri. Framför allt hade jag föresatt mig att vinna arbetarkvinnorna i Ryssland för socialismen och att samtidigt verka för [kvinnans]⁶⁴ frigörelse och likaberättigande. Kort före flykten från Ryssland kom min bok ”Kvinnofrågans sociala grunder” ut. Det var en uppgörelse med de borgerliga kvinno- och kvinnorna men samtidigt en maning till partiet att ge existensmöjligheter åt den kvinnliga arbetarrörelsen i Ryssland. Boken blev en framgång. Vid den tiden skrev jag i den legala och illegala pressen, försökte själv brevlades påverka partikamrater och arbetarkvinnor [och det alltid genom att kräva av partiet att det skulle stödja]⁶⁵ kampen för kvinnans frigörelse. Det var inte alltid en lätt uppgift. Mycket passivt motstånd, föga förståelse och ännu mindre intresse för saken lade ständiga hinder i min väg. Först år 1914, kort före världskrigets utbrott, började äntligen de båda partifraktionerna — mensjevikerna och bolsjevikerna — att på allvar ta upp frågan i praktiken, något som jag nästan uppfattade som ett personligt erkännande. Det grundades två tidskrifter för arbetarkvinnor i Ryssland, och den internationella

⁵⁶ inskott: och

⁵⁷ struket

⁵⁸ ändring: mitt arbete

⁵⁹ ändring: vid den här tidpunkten innehade jag

⁶⁰ struket

⁶¹ inskott: (mensjevikerna)

⁶² anmärkning: tas bort

⁶³ struket

⁶⁴ ändring: den arbetande kvinnans

⁶⁵ ändring: till en aktivare insats för

arbetarkvinnodagen, 8 mars, firades år 1914. Själv befann jag mig emellertid ännu i landsflykt och kunde endast på avstånd följa arbetarkvinnornas frihetskamp i mitt hemland. Den kamp som jag älskade så innerligt. Också långt borta, där jag befann mig, stod jag i nära förbindelse med Rysslands arbetarkvinnor, och jag valdes [redan några år tidigare]⁶⁶ av textilarbetarförbundet och av sömmerskorna till officiell delegat vid den andra internationella konferensen för socialistiska kvinnor (1910) och [dessutom]⁶⁷ till den extraordinära internationella socialistkongressen i Basel 1912. När man sedan i det ryska skenparlamentet (duman) lade fram ett förslag till socialförsäkringslag, ombads jag av den socialdemokratiska дума-fraktionen (mensjevnikiska falangen) att utarbeta ett förslag till mödravårdslag. Det var inte första gången som⁶⁸ fraktionen tog mina krafter i anspråk för lagskrivningsarbete. Redan innan jag blev tvungen att gå i landsflykt hade jag kallats till riksduman som sakkunnig när man behandlade finlandsfrågan.

Det faktum att jag fått i uppdrag att utarbeta ett lagförslag på mödravårdens område fick mig att mycket ingående studera just denna fråga. Framför allt gav mig Förbundet för mödravård och dr Helene Stöckers framstående arbete värdefulla impulser; men jag studerade frågan också i England, Frankrike och de skandinaviska länderna. Dessa studier resulterade i boken ”Moderskapet och samhället”, ett [omfångsrikt]⁶⁹ arbete på 600 sidor om mödravård och mödravårdslagstiftning i Europa och Australien. De grundläggande bestämmelser och krav på detta område som jag summerade i slutet av den boken förverkligades senare, år 1917, av sovjetregeringen i den första socialförsäkringslagen.

Åren i politisk landsflykt var för mig aktiva [och mycket levande]⁷⁰ år. Jag reste från land till land som partiledare. År 1911 medverkade jag i husmödrarnas strejk mot prishöjningarna i Paris, ”La greve des menagères”. År 1912 var jag i Belgien och deltog i förberedelserna för gruvarbetarstrejken i Borinage, och samma år skickades jag ut av det vänstersocialistiska svenska ungdomsförbundet för att stärka⁷¹ partiets antimilitaristiska tendenser. Några år tidigare, [det bör ännu i efterhand nämnas]⁷² kämpade jag i det brittiska socialistpartiets led sida vid sida med Dora Montefiore [och fru Koeltsch]⁷³ mot de engelska suffragetterna för att stärka arbetarkvinnornas ännu unga socialistiska

rörelse. År 1913 var jag på nytt i England. Denna gång för att ta aktiv del i protestaktionen mot den kända ”Beilis-processen”^{*} som iscensatts av antisemiterna i Ryssland, och på våren samma år kallades jag av vänsterflygeln i den schweiziska socialdemokratin till Schweiz. Det var i sanning aktiva år med helt olikartade uppgifter. Men också mina ryska partikamrater tog mina krafter i anspråk. De utsåg mig till delegat vid de socialistiska parti- och fackförbundskongresserna. [På så vis fick jag också, med hjälp av Karl Liebknecht, till stånd en aktion i Tyskland till förmån för de deporterade socialistiska дума-medlemmarna.]⁷⁴ År 1911 skickade man bud efter mig från den ryska partiskolan i Bologna, där jag sedan höll en rad föreläsningar. Den nuvarande sovjetryska folkskommisarien för kulturella frågor, A. Lunatjarskij, Maxim Gorkij och den kände ryske nationalekonomen och filosofen A. Bogdanov hade grundat denna partiskola, och Trotskij hade hållit föreläsningar där ungefär vid samma tidpunkt som jag. Även den nuvarande ryske sovjetministern i

---

⁶⁶ struket

⁶⁷ struket

⁶⁸ inskott: дума-

⁶⁹ struket

⁷⁰ struket

⁷¹ inskott: det svenska

⁷² struket

⁷³ struket

* *Beilis-processen*. År 1913 iscensatte tsarregeringen i Kiev en rättegång mot juden Beilis, som anklagades för ett påstått ritualmord. (Ö.a.)

⁷⁴ anmärkning: tas bort

utrikesdepartementet, G. Tjitjerin, som på den tiden arbetade som sekreterare på en byrå för hjälp åt politiska flyktingar, bad mig vid upprepade tillfällen att hålla offentliga föreläsningar över de mest skiftande kulturella problem i ryskt samhällsliv, för att på så sätt dryga ut den magra flyktinghjälpskassan. På hans uppdrag reste jag runt i hela Europa, men min fasta punkt var Berlin. Jag trivdes i Tyskland och jag har alltid hyst stor uppskattning för det sätt på vilket förhållandena där gynnar vetenskapligt arbete. Men tala fick jag inte göra i Preussen; tvärt om gällde det att förhålla sig så tyst och stilla som möjligt för att inte bli utvisad av den preussiska polisen.

Och nu bröt världskriget ut, och för mig blev det en ny vändpunkt i livet. [Men innan jag börjar tala om denna för min andliga utveckling så viktiga tid vill jag säga ännu ett par ord om mitt privata liv. Osökt ställer sig frågan huruvida jag mitt uppe i dessa mångfaldiga, spännande uppgifter för partiet ändå kunde ta mig tid för intima upplevelser, för den sorg och den glädje som kärleken ger. Tyvärr: ja! Jag säger tyvärr, eftersom dessa upplevelser vanligtvis förde med sig alldeles för mycket bekymmer, besvikelser och smärta, eftersom de tog alldeles för mycket krafter i anspråk utan att leda till något av värde. Men längtan efter att en annan människa skulle förstå en ända in i själens djupaste och hemligaste vrår, att han skulle erkänna en som kämpande människa, den längtan fick gång på gång råda. Och gång på gång följde alltför snart besvikelsen, ty den man höll av såg alltid först och främst det kvinnliga, och det försökte han forma till en villig klangbotten för sitt eget jag. På så vis blev det om och om igen nödvändigt att den stunden kom, då jag med tungt hjärta men med obruten vilja klippte av gemenskapens band. Och sedan var jag ensam igen. Men ju större anspråk livet ställde på mig, ju ansvarsfullare det arbete var som jag hade att utföra, desto mer växte min längtan efter att omges av kärlek, värme och förståelse. Och desto lättare började samma gamla historia om igen, samma gamla historia om kärlek och besvikelse som Titanias i En midsommarnattsdröm.]⁷⁵

När världskriget bröt ut befann jag mig i Tyskland. Jag hade min son hos mig. Vi arresterades båda, eftersom mina papper inte var i ordning. Polisen fann emellertid vid husundersökningen ett mandat från det ryska socialdemokratiska partiet där jag kallades som delegat till den socialistiska världskongressen. Och då blev herrarna på Alexanderplatz plötsligt helt älskvärda; de menade att en socialdemokrat inte kunde vara anhängare av den ryske tsaren [och således säkert inte heller fiende till Tyskland. De hade rätt.]⁷⁶ Jag var faktiskt ingen tysklandsfiende och ännu mindre en rysk patriot. För mig var kriget något vederstyggligt, ett vansinne, en förbrytelse, och ända från allra första stund tog jag ställning emot det — mer känslomässigt än intellektuellt — och jag har [fram till denna dag]⁷⁷ aldrig kunnat försona mig med tanken på det. Det patriotiska känsloruset har alltid varit mig främmande. Jag har tvärt om alltid känt avsky inför utpräglad patriotism. Hos mina egna [ryska]⁷⁸ partikamrater har jag aldrig kunnat finna någon förståelse för min ”antipatriotiska” hållning, [inte heller hos dem som bodde i Tyskland].⁷⁹ Endast Karl Liebknecht och hans hustru, Sofie Liebknecht, och ytterligare några få tyska partikamrater intog samma ståndpunkt som jag och ansåg [liksom jag]⁸⁰, att det är en socialists plikt att kämpa mot kriget. Märkligt nog befann jag mig i den tyska riksdagen den 4 augusti, när man voterade om krigsbudgeten. Det tyska socialistpartiets svek tycktes mig som en olycka utan like. Jag kände mig helt isolerad och fann tröst endast i samvaron med paret Liebknecht.

Med hjälp av några tyska partivänner lyckade jag och min son på hösten 1914 ta oss ut ur

---

⁷⁵ anmärkning: tas bort

⁷⁶ struket

⁷⁷ struket

⁷⁸ struket

⁷⁹ struket

⁸⁰ struket

Tyskland och flytta över till Skandinavien. Det var ingalunda så att jag lämnade Tyskland för att någon skulle ha visat mig ovänlighet eller liknande, utan orsaken var den att jag i Tyskland skulle ha blivit utan verksamhetsfält och således utan arbetsuppgifter. Men jag brann av lust att ta upp kampen mot kriget. När jag kommit till det neutrala Sverige började jag [omedelbart]⁸¹ att arbeta mot kriget [och för]⁸² den internationella solidariteten inom arbetarklassen över hela världen. Ett upprop till arbetarkvinnorna nådde på illegal väg Ryssland liksom flera andra länder. I Sverige skrev och talade jag mot kriget. Jag talade på offentliga möten som mestadels hade arrangerats av de vänsterorienterade, [över hela världen välkända]⁸³ svenska partiledarna Zäta Höglund och Fredrik Ström. Hos dessa båda fann mina [idéer och]⁸⁴ känslor full genklang, och vi förenades i arbete för internationalismens seger och mot krigets vanvett. Hur de ledande inom det ryska partiet ställde sig till kriget erfor jag först senare. När äntligen nyheter nådde oss via Paris och Schweiz var det en dag av outsäglig lycka; vi fick bekräftelse på att såväl Trotskij som Lenin, trots att de tillhörde olika fraktioner inom partiet,⁸⁵ hade rest sig till kamp mot socialpatriotismen. Sålunda var jag inte längre ”isolerad”. I partiet [företogs en omgruppering]⁸⁶ i internationalister och ”socialpatrioter”. [Dessutom grundades en partitidskrift i Paris.]⁸⁷ Men mitt uppe i brinnande arbete arresterades jag av de svenska myndigheterna och fördes till Kungsholmsfängelset. Det värsta med denna arrestering var att jag hade åtagit mig att förvara legitimationspapperen åt en god vän och partikamrat, Alexander Sjljapnikov, som just hade kommit till Sverige illegalt.

Mitt framför ögonen på poliserna lyckades jag sticka in dessa papper under blusen och på något vis få dem att försvinna. Från Kungsholmsfängelset blev jag överflyttad till fängelset i Malmö och utvisades sedan till Danmark. Såvitt jag vet var jag den första av Europas socialister som sattes i fängelse på grund av antikrigs-propaganda. I Danmark [fortsatte jag mitt arbete, om än mycket försiktigare. Trots detta]⁸⁸ fick jag inte vara ifred för den danska polisen. De danska socialdemokraterna var inte heller några vänner av internationalismen. I februari 1915 flyttade jag till Norge, där vi tillsammans med Alexander Sjljapnikov fungerade som förbindelselänk mellan Schweiz, där Lenin och centralkommittén⁸⁹ uppehöll sig, och Ryssland. Vi hade full kontakt med de norska socialisterna. Den 8 mars samma år försökte jag att i Kristiania (numera Oslo) arrangera en internationell arbetarkvinno-demonstration mot kriget, men det kom inte några deltagare från krigsländerna.

Det var vid den här tiden som den avgörande sprickan inom socialdemokratien höll på att uppstå, ty de patriotiskt sinnade socialisterna kunde inte hålla samman med internationalisterna. Och eftersom det var bolsjevikerna som mest konsekvent bekämpade socialpatriotismen, så anslöt jag mig i juni 1915 officiellt till bolsjevikerna [och inledde en livlig korrespondens med Lenin. (Lenins brev till mig har nyligen publicerats i Ryssland.)]⁹⁰

Åter skrev jag mycket, denna gång för den internationellt sinnade pressen i en rad olika länder: England, Norge, Sverige, Amerika, Ryssland. Det var också vid den tiden som min broschyr ”Vem drar nytta av kriget?”, som jag medvetet hållit i en mycket populär stil, kom ut. Den spreds i otaliga upplagor, [i miljoner exemplar]⁹¹ och översattes till flera språk, bl a till tyska. Så länge kriget varade måste förståeligt nog problemet med kvinnans frigörelse

⁸¹ struket

⁸² genom att verka för återupplivandet av

⁸³ struket

⁸⁴ struket

⁸⁵ inskott: båda

⁸⁶ ändring: ägde en omgruppering rum

⁸⁷ struket

⁸⁸ struket

⁸⁹ ändring: vårt partis centralkommitté

⁹⁰ struket

⁹¹ struket

träda i bakgrunden, ty att bekämpa kriget och få till stånd en ny arbetarinternational var [min enda tanke, mitt högsta mål].⁹² På hösten 1915 ombads jag av det amerikanska socialistpartiets tyska grupp att resa till Amerika rör att där hålla föreläsningar i Zimmerwalds* (en sammanslutning av internationellt sinnade socialister) anda. Jag var omedelbart beredd att i detta syfte resa över Atlanten, trots att mina vänner bestämt avrådde mig från att göra det. De oroade sig alla mycket för min skull, eftersom resan var mycket osäker på grund av ubåtskriget. Men jag fann målet alltför lockande. Min agitationsresa i Amerika varade i fem månader [och under tiden besökte jag åttioen städer i Förenta Staterna och höll föredrag på tyska, franska och ryska]⁹³. Arbetet var ytterst ansträngande, [men också fruktbart, och det gav mig anledning att tro att jag stärkt internationalisterna i det amerikanska partiet. Också där, på andra sidan Atlanten, förekom det mycket motstånd, heta diskussioner. Men polisen besvärade mig inte.]⁹⁴ Tidningarna stämplade mig omväxlande som spion för den tyske kejsaren och som ententens agent. På våren 1916 återvände jag till Norge. Jag älskar Norge med dess makalösa fjordar, dess härliga fjäll och dess modiga, begåvade och arbetsamma folk. Jag bodde vid den tiden på den välkända Holmenkollen och fortsatte arbetet med att smida samman internationalisternas krafter och bekämpa världskriget. [Jag delade Lenins åsikt som gick ut på att kriget bara kunde besegras av revolutionen, av att arbetarna reste sig. Jag hade en mycket nära väsensgemenskap med Lenin, stod honom närmare än många andra av hans väsensfränder och vänner.]⁹⁵ Men mitt uppehåll i Norge varade inte länge, ty redan efter några få månader blev jag tvungen att för andra gången resa till Amerika, och där blev jag kvar till strax innan den ryska revolutionen bröt ut. [Situationen i Amerika hade förändrats för mig i så måtto att många ryska partikamrater kommit över dit under tiden, bl a även Trotskij. Man arbetade med stor iver för den nya arbetarinternationalen, men Amerikas ingripande i kriget försvårade vår verksamhet.]⁹⁶

När det ryska folket reste sig mot enväldet och störtade tsartronen var jag sedan ett par veckor tillbaka i Norge. Det härskade feststämning bland alla våra själsfränder. Men jag gjorde mig inga illusioner, för jag visste att störtandet av tsaren bara skulle bli en inledning till större händelser och svåra sociala strider, [och därför for jag skyndsamt]⁹⁷ tillbaka till Ryssland i mars 1917. Jag var en av de första av de politiska emigranterna [som kom tillbaka]⁹⁸ till det befriade hemlandet. I den lilla nordligt belägna orten Torneå vid svensk-finska gränsen rådde ännu full vinter. I släde for jag över floden som utgör gränslinje. På den ryska sidan stod en soldat. En lysande röd rosett fladdrade på hans bröst. ”Era legitimationshandlingar, medborgarinna!” ”Jag har inte några, jag är politisk flykting.” ”Ert namn?” Jag talade om mitt namn. En ung officer hämtades. Också han bar en lysande röd rosett på bröstet. Hans ansikte log. Jo, mitt namn stod på listan över politiska flyktingar som skulle släppas in enligt Arbetar- och soldatrådets order. Den unge officeren hjälpte mig ur släden och kysste nästan vördnadsfullt min hand. Nu stod jag på det befriade Rysslands republikanska jord! Kunde det då verkligen vara möjligt? Det var en av de lyckligaste stunderna i [hela]⁹⁹ mitt liv. Fyra månader senare blev jag på Kerenskijregeringens* (den provisoriska regeringens) order

⁹² vårt enda och levande mål

* *Zimmerwald*. Grundvalarna till tredje kommunistiska internationalen — förkortad Komintern — lades vid konferenser i Zimmerwald och Kienthal i Schweiz. Tredje internationalen grundades 1919. (Ö.a.)

⁹³ ändring: och jag reste genom hela Förenta Staterna från Atlanten till Stilla Havet och höll internationalistiskt sinnade föredrag på de mest skiftande språk.

⁹⁴ anmärkning: tas bort

⁹⁵ anmärkning: tas bort

⁹⁶ anmärkning: tas bort

⁹⁷ ändring: Så snart den politiska amnestin utropats av regimen for jag skyndsamt

⁹⁸ ändring: som hade glädjen att komma tillbaka

⁹⁹ struket

* *Kerenskij*, Alexandr, 1881-1970, blev medlem av den ryska provisoriska regeringen efter revolutionen i mars 1917 (efter den gamla ryska almanackan: februari-revolutionen) och regeringschef i juli. Han tillhörde de s k

arresterad som farlig bolsjevik på samma gränsstation vid Torneå av samme älskvärde officer
...

Sådan är livets ironi.

Revolutionsåren

Under den tid som följde var mängden händelser så övermäktigt stor att jag idag faktiskt inte vet vad jag ska berätta och vad framhäva, vad jag utträttat, vad jag önskat och vad jag uppnått? Men fanns det överhuvudtaget en individuell vilja under den här tiden? Var det inte endast revolutionens allsmåttiga storm, de aktiva, uppvaknande massornas befallning som avgjorde vad vi ville och hur vi handlade? Fanns det överhuvudtaget en människa som inte skulle ha böjt sig för massornas vilja? Det enda som fanns var människomassor, bundna i en tudelad vilja som verkade antingen för eller emot revolutionen, för eller emot att få slut på kriget, som tog ställning för eller emot sovjeternas makt. När man ser tillbaka kan man inte urskilja något annat än massor som arbetade, kämpade och handlade. Egentligen fanns det inga riktiga hjältar eller ledare. Det var folket, det arbetande folket, i soldatuniform eller civilt, som behärskade situationen och som ristade in sin vilja i landets och mänsklighetens historia. En kvav sommar var det, 1917, en sommar som var avgörande för revolutionens flodvåg. Den sociala stormen rasade först bara på landsbygden, bönderna stack ”adelns nästen” i brand, och i storstäderna bröt kampen ut mellan företrädarna för det republikanskt borgerliga Ryssland och bolsjevikernas socialistiska strävanden ...

Som jag redan nämnt hörde jag till bolsjevikerna, och därmed fann jag redan från första början att en oerhörd mängd uppgifter väntade på mig. Det gällde att på nytt ta upp kampen mot kriget, mot sammansmältningen med det liberala borgerskapet och för makt åt sovjeternas arbetarråd. Den naturliga följderna av detta blev att de borgerliga tidningarna stämplade mig som ”galen bolsjevik”. [Det störde mig emellertid på intet vis. Mitt verksamhetsfält var stort och mina anhängare, fabriksarbetar- och soldathustrur, räknades i tusental.]¹⁰⁰ Vid den här tiden var jag mycket populär [särskilt]¹⁰¹ som talare¹⁰², och samtidigt hatade mig den borgerliga pressen och gjorde enorma angrepp på mig. [Därför var det tur att jag]¹⁰³ var så överlastad med löpande arbete att jag knappast hade tid att läsa alla angrepp på mig och allt förtal. Hatet mot mig, som sades vara betalt av den tyske kejsaren för att försvaga den ryska fronten, växte¹⁰⁴ till det otroliga.

En av tidens mest brännande frågor var prisstegringarna och den tilltagande bristen på allt sådant som man behöver för det dagliga uppehållet. Kvinnorna i de fattiga befolkningslagren hade det sålunda obeskrivligt svårt. [Emellertid skapade detta inom partiet en grogrund för ”arbetet med kvinnorna”, så att vi snart var istånd att uträtta verkligt ändamålsenligt arbete.]¹⁰⁵ Redan i maj 1917 kom en veckotidskrift kallad ”Arbetarkvinnorna” ut. [Jag skrev ett upprop till kvinnorna mot dyrtid och krig.]¹⁰⁶ Den första folkförsamlingen¹⁰⁷ som ägde rum i Ryssland under den provisoriska regeringen räknade många tusen deltagare och var organiserad av oss, bolsjevikerna. Kerenskij och hans ministrar dolde inte sitt hat mot mig, ”anstiftaren av desorganisationsandan” i hären. Särskilt en artikel jag skrivit i Pravda, där jag

---

socialrevolutionärerna och störtades av bolsjevikerna genom oktoberrevolutionen samma år. (Ö.a.)

¹⁰⁰ anmärkning: tas bort

¹⁰¹ struket

¹⁰² inskott: bland arbetarna, soldaterna, arbetarkvinnorna och soldathustrorna

¹⁰³ ändring: Men jag

¹⁰⁴ inskott: i det icke-sovjetiska lägret

¹⁰⁵ ändring: Det föranledde vårt parti att inleda upplysningsarbetet och det politiska arbetet med och för arbetarkvinnorna.

¹⁰⁶ struket

¹⁰⁷ inskott: under parollen Internationell solidaritet och Mot kriget

talat för de tyska krigsfångarnas sak, utlöste [en fullständig storm av]¹⁰⁸ indignation från de patriotiskt sinnade kretsarna. [När Lenin i april höll sitt berömda programtal om sovjeterna var jag den enda av hans partikamrater som tog till orda och stödde honom. Vilket flammande hat mot mig detta utlöste!¹⁰⁹ Det hände ofta att jag måste hoppa av spårvagnen innan folk kände igen mig, ty jag hade blivit samtalsämnet för dagen, och ofta blev jag vittne till de mest otroliga okvädingsord och lögner om mig. [Jag vill ge ett exempel som får visa hur man hetsade mot mig vid den här tiden. Redan då skrev de tidningar som var fientligt sinnade mot mig om ”Kollontays toaletter”, något som gjorde ett särskilt löjligt intryck just då, eftersom min väska hade försvunnit på vägen till Ryssland och jag varje dag bar samma slitna klänning. Det fanns till och med en slagdänga som häcklade Lenin och mig på vers.]¹¹⁰ Det var inte heller något ovanligt att jag blev hotad av en uppretad människohop. Endast vänners och partikamraters modiga ingripande hindrade sådana gånger att det värsta inträffade. Hur det än var så [märkte jag själv inte mycket av]¹¹¹ hatet som omgav mig, och där fanns ju också ett stort antal entusiastiska vänner: arbetarna, matroserna, soldaterna, [som var mig fullständigt tillgivna]¹¹². Och [våra anhängare]¹¹³ blev fler för var dag. Redan i april blev jag medlem av sovjeternas exekutivkommitté, vilken egentligen var det ledande politiska organet vid den tidpunkten, och vilken jag tillhörde som den första och länge som den enda kvinnan. I maj 1917 tog jag aktiv del i tvätterskestrejken, där man krävde att alla tvättinrättningar skulle ”kommunaliseras”. Striden varade i sex veckor. Men Kerenskij-regeringen tillmötesgick inte tvätterskornas huvudkrav.

I slutet av juni skickades jag av partiet till Stockholm som delegat vid ett internationellt rådslag. Detta möte avbröts när nyheten nådde oss om juliupproret mot den provisoriska regeringen i Petrograd och om hur¹¹⁴ regeringen ingrep mot bolsjevikerna med ytterlig hårdhet. Många av våra ledande partikamrater hade redan arresterats, andra, så också Lenin, hade lyckats fly och gå under jorden. Bolsjevikerna anklagades för högförräderi och för att vara spioner åt tyske kejsaren. Upproret hade kvävts och koalitionsregeringen förföljde alla dem som öppet visade sympati för bolsjevikerna. Jag beslöt mig för att omedelbart återvända till Ryssland, detta trots att mina vänner [och partikamrater]¹¹⁵ ansåg det vara alltför riskfyllt. De menade att jag borde stanna i Sverige för att därifrån avvakta händelseutvecklingen. Hur välmenade alla dessa råd än var [och hur riktiga de än skulle komma att tyckas mig senare]¹¹⁶, så kunde jag ändå inte följa dem. Jag måste tillbaka, jag skulle ha känt mig feg om jag utnyttjat det privilegium jag råkat få till att förskonas från den provisoriska regeringens förföljelser, när mängder av kamrater satt i fängelse. [Senare blev jag klar över att jag kanske kunnat vara till större nytta för vår sak om jag stannat i Sverige, men ögonblickets ingivelse tvingade mig att resa.]¹¹⁷ På gränsstationen vid Torneå arresterades jag på order av Kerenskij-regeringen och behandlades på det mest brutala sätt som spion . . . Men själva arresteringen var ganska teatralisk: vid passkontrollen blev jag ombedd att komma till kommandaturen. Jag förstod vad det innebar. I ett stort rum stod ett antal soldater och ett par officerare tätt ihopklämda. Den ene officeren var den älskvärde unge man som tagit emot mig så [rart]¹¹⁸ fyra månader tidigare. En egendomlig tystnad rådde i rummet. Uttrycket i den förste officerens, prins B:s, ansikte vittnade om svår nervositet. Jag avvaktade lugnt vad som skulle

¹⁰⁸ struket

¹⁰⁹ anmärkning: tas bort

¹¹⁰ anmärkning: tas bort

¹¹¹ ändring: bekymrade jag mig inte om

¹¹² struket

¹¹³ ändring: bolsjevikerna

¹¹⁴ inskott: den provisoriska (Kerenskij-)

¹¹⁵ struket

¹¹⁶ struket

¹¹⁷ struket

¹¹⁸ ändring: vänligt

komma. ”Ni är arresterad”, förklarade prins B. ”Jasså? Har kontrarevolutionen segrat? Har vi monarki igen?” ”Nej”, löd det barska svaret. ”Ni är arresterad på order av den provisoriska regeringen.” ”Jag väntade mig det. Vill ni vara så vänlig att låta hämta in mitt handbagage, jag vill inte att det kommer bort.” ”Men givetvis. Väskan, löjtnanten!” Jag såg hur officerarna andades ut i lättnad och hur soldaterna lämnade rummet med missnöjda miner. Senare erfor jag att soldaterna motsatt sig min arrestering och insisterat på att få vara närvarande när den skedde. Men herrarna officerare fruktade att jag eventuellt skulle vända mig till soldaterna och tilltala dem. ”Då hade vi varit förlorade”, sade en av dem senare till mig.

I ett fängelse i Petrograd måste jag i likhet med andra bolsjeviker i sträng isolering avvakta hur undersökningen skulle avlöpa. Ju otroligare regeringen behandlade bolsjevikerna, desto större blev [deras]¹¹⁹ inflytande. Den vite generalen Kornilovs uppmarsch mot Petrograd stärkte revolutionens radikala element. Folket krävde att bolsjevikerna skulle frigges. Mig ville Kerenskij emellertid inte släppa fri, och först på befallning av sovjeten frigavs jag ur fängelset mot en lösensumma. Men redan följande dag sattes jag i husarrest på Kerenskij's order. Emellertid återfick jag min fulla rörelsefrihet en månad före den avgörande kampen, oktoberrevolutionen år 1917. Åter hopade sig arbetet i stor mängd. Nu skulle man lägga grunden för en planmässig arbetarkvinnorörelse. Den första arbetarkvinnokonferensen skulle sammankallas. Den ägde också rum och kom att infalla samtidigt med att den provisoriska regeringen störtades och sovjetrepubliken infördes.

Jag var då medlem av det högsta partiorganet, centralkommittén, [och röstade för det väpnade upprorets politik]¹²⁰. Dessutom var jag medlem av olika partirepresentationer vid avgörande kongresser och i statliga organ (för parlamentet, den demokratiska kongressen osv). Sedan kom oktoberrevolutionens stora dagar. Det nu historiska Smolnij. * De sömnlösa nätterna, de permanenta sammanträdena och slutligen den gripande deklARATIONEN: ”Sovjeterna tar över makten”. ”Sovjeterna riktar ett upprop till världens folk att göra slut på kriget.” ”Jorden socialiseras och tillfaller bönderna.”

Sovjetregeringen bildades. Jag utnämndes till folkskommisarie (minister) för sociala ärenden. Jag var den enda kvinnan i regeringen [och den första kvinnan i historien som]¹²¹ hade erkänts som regeringsmedlem. När man tänker tillbaka på arbetarregeringens första månader, månader fulla av [härliga illusioner,]¹²² planer,¹²³ brinnande initiativ att förbättra tillvaron, organisera världen på ett nytt sätt, månader av revolutionens sanna romantik — då skulle man sannerligen vilja berätta om allt annat utom om sig själv. Jag innehade ministerposten för sociala ärenden från oktober 1917 [till mars 1918].¹²⁴ Inte utan motstånd togs jag emot av ministeriets tidigare ämbetsmän. De flesta saboterade oss öppet och kom överhuvudtaget inte till arbetet. Men just det här ministeriet kunde omöjligt avbryta sitt arbete, eftersom detta arbete var utomordentligt komplicerat och omfattade hela krigsinvalidomsorgen, dvs hundratusentals invalidiserade soldater och officerare, hela det allmänna pensionsväsendet, hittebarnhemmen, ålderdomshemmen, hemmen för föräldralösa barn, sjukhusen för medellösa, protesverkstäderna, administrationen av spelkorts-fabrikerna (framställningen av spelkort var ett statligt monopol), [uppfostringsväsendet]¹²⁵, kvinnoklinikerna¹²⁶. Dessutom

¹¹⁹ ändring: bolsjevikernas

¹²⁰ struket

* *Smolnij*, en byggnad i Petrograd som tidigare hade varit en skola för adliga flickor. I augusti 1917 blev Smolnij den revolutionära rörelsens högkvarter och efter oktober-revolutionen sate for bolsjevikpartiets centralkommitté, sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté och regeringen fram till mars 1918, då huvudstaden flyttades till Moskva. (Ö.a.)

¹²¹ ändring: Mig veterligt var det första gången i historien som en kvinna

¹²² ändring: storslagna mål och

¹²³ inskott: på

¹²⁴ struket

¹²⁵ ändring: lepra-kolonierna

stod ett antal uppfostringsanstalter för flickor under ministeriets överinseende. Det är inte svårt att föreställa sig hur höga anspråk sådana uppgifter ställde på en liten grupp människor, som dessutom var noviser inom den statliga administrationen. [Jag]¹²⁷ insåg klart dessa svårigheter och inrättade omedelbart ett hjälpråd, där utom arbetare och lägre tjänstemän på ministeriet också fackmän som läkare, jurister och pedagoger var representerade. Med vilken offervilja och energi bar inte de lägre tjänstemännen den börda som denna svåra uppgift innebar och som inte bara bestod i att upprätthålla ministeriets dittillsvarande arbete utan också att genomföra reformer och förbättringar. Nya friska krafter ersatte den gamla regimen saboterande ämbetsmän. Nytt liv drog som en vind genom rummen i det tidigare ärkekonservativa ministeriet. Dagar av arbete! Och om nätterna sammanträdde folkkommissariernas råd (regeringen) under Lenins ordförandeskap. Ett litet blygsamt rum och bara en sekreterare som antecknade besluten som förändrade livet i Ryssland i grunden. [Min första uppgift]¹²⁸ som folkkommissarie [var]¹²⁹ att betala ut ersättning till en småbonde för hans rekvirerade häst. Egentligen hörde detta inte alls till mina arbetsuppgifter. Men mannen var fast besluten att få ut ersättning för sin häst. Han reste från en avlägsen by till huvudstaden och knackade tålmodigt på ministeriets alla dörrar. Hela tiden utan resultat! Då bröt den bolsjevikiska revolutionen ut. Mannen hade hört talas om att bolsjevikerna stod på arbetarnas och böndernas sida. Då går man således till Smolnij, till Lenin, han måste väl betala ut ersättningen. Jag vet inte hur samtalet mellan bonden och Lenin gestaltade sig; resultatet blev i alla fall att mannen kom till mig med en lapp ur Lenins anteckningsbok där jag ombads att på något vis reglera saken, eftersom folkkommissariatet för sociala ärenden för tillfället var det som hade minst ont om pengar. Och bonden fick sin ersättning. [— Mitt huvudsakliga arbete som folkkommissarie bestod i följande]¹³⁰: krigsinvalidernas situation förbättrades genom ett dekret, religionsundervisningen avskaffades vid de flickskolor som sorterade under ministeriet (detta var ännu innan kyrkan helt skildes från staten) och prästerna överfördes i civil tjänst, rätten till självstyre infördes för eleverna i flickskolorna, de gamla hemmen för föräldralösa organiserades om till nya statliga barnhem [(det skulle inte göras någon skillnad mellan föräldralösa barn och sådana som hade mor och far i behåll)]¹³¹, de första härbärgena för medellösa och hemlösa barn inrättades, en särskild kommitté som [enbart]¹³² bestod av läkare och som hade att [utarbeta]¹³³ det fria sanatorieväsendet för hela landet inkallades. Det mest betydelsefulla som vårt folkkommissariat åstadkom var emellertid enligt min åsikt att vi lagfäste en central för mödra- och spädbarnsvård. Ett sådant lagutkast undertecknades av mig i januari 1918. En andra förordning följde sedan i vilken [jag förvandlade]¹³⁴ alla förlossningsanstalter¹³⁵ till hem för kostnadsfri vård av mödrar och spädbarn, för att på så vis lägga grunden till en omfattande statlig mödravård. Dr Korolev hjälpte mig i väldigt stor utsträckning med detta arbete. Vi planerade också ett ”Mödrapalats”, ett mönsterhem med en utställningssal. Där skulle mödrakurser hållas och också [bland mycket annat]¹³⁶ mönsterbarnkrubbor inrättas¹³⁷. Vi var just i färd med att inreda en byggnad som tidigare varit internat för adliga flickor och som ännu förestods av en grevinna, då elden förintade vårt ännu knappast påbörjade verk! Var branden anlagd? . . . på natten hämtades jag

---

¹²⁶ inskott: osv

¹²⁷ ändring: Vi

¹²⁸ ändring: Min första dag

¹²⁹ ändring: började på följande vis:

¹³⁰ ändring: De viktigaste resultaten av arbetet i vårt folkkommissariat (ministeriet för sociala ärenden) under de första månaderna efter oktoberrevolutionen var följande

¹³¹ struket

¹³² struket

¹³³ ändring: bearbeta

¹³⁴ struket

¹³⁵ inskott: förvandlades

¹³⁶ struket

¹³⁷ inskott: osv

ur sängen. Jag skyndade mig till brandplatsen; den vackra utställningssalen var förintad, alla de övriga rummen totalt förstörda. Det var bara den stora skylten över entrén som ännu hängde där: ”Mödrapalats” ...

Mina ansträngningar att förstatliga mödra- och spädbarnsvården förorsakade nya dåraktiga angrepp på mig. Det [berättades]¹³⁸ allehanda lögnaktiga historier om ”nationaliseringen av kvinnorna”, [om mina lagutkast som föreskrev små flickor på 12 år att bli mödrar osv]¹³⁹. Särskilt rasande blev de konfessionella anhängarna av den gamla regimen, när [jag på egen hand (regeringen förebrådde mig senare för detta)]¹⁴⁰ omvandlade det kända Alexander-Nevskij-klostret till ett hem för krigsinvalid. Munkarna gjorde motstånd, så att det kom till en väpnad kravall. Åter uppgav pressen ett ramaskri mot [mig]¹⁴¹. Kyrkan organiserade gatudemonstrationer [mot min aktion]¹⁴² och utslungade ett ”anatema” över mig . . .

[Jag fick otaliga hotelsebrev, men jag bad aldrig om militärt skydd; jag gick alltid ensam, obehäpnad och utan skyddande sällskap och tänkte faktiskt överhuvudtaget inte på riskerna. Det var så oerhört mycket annat som upptog mina tankar.]¹⁴³ 1 februari 1918 skickades en första statlig sovjetdelegation till Sverige [för att klara ut en del nationalekonomiska och politiska frågor].¹⁴⁴ Som folkkommissarie stod jag i spetsen för denna delegation. Men vår båt led skeppsbrott; vi räddade oss iland på Åland, som tillhörde Finland. Det var just vid den tiden som avgörandet närmade sig i kampen mellan vita och röda i Finland, och också den tyska armén rustade sig för att ingripa. På kvällen efter skeppsbrottet, när vi lyckliga över räddningen satt tillsammans och åt kvällsvard på ett värdshus i Mariehamn, besatte de förenade vita trupperna Åland. Tack vare stor beslutsamhet och list lyckades vi ta oss därifrån; men en i vårt sällskap, en ung¹⁴⁵ finne, fick de tag i, och han blev skjuten. Vi återvände till Petrograd, där man i febril hast förberedde sig för att evakuera huvudstaden till Moskva; de tyska trupperna stod redan utanför stadsportarna.

Nu började en [mörk tid]¹⁴⁶ i mitt liv, vilken jag inte kan behandla här; vad som hänt har ännu inte hunnit mogna inom mig. [Men den dag ska komma, då jag kommer att avlägga räkenskap också för detta.]¹⁴⁷

[Det fanns meningsskiljaktigheter inom partiet. På grund av att jag i principiella frågor var oense med partilinjens beträffande den löpande politiken]¹⁴⁸ trädde [jag]¹⁴⁹ tillbaka från min post som folkkommissarie. [Allt eftersom befriades jag också från alla andra uppgifter. Åter höll jag föredrag och verkade för mina idéer om ”den nya kvinnan” och ”den nya moralen”.]¹⁵⁰ Revolutionen var i full gång. Kampen blev allt oförsonligare och blodigare, [mycket av det som skedde passade inte in i min världsåskådning.]¹⁵¹ Men där fanns ju¹⁵² fortfarande den olösta uppgiften att befria kvinnan. Rent lagenligt hade kvinnorna erhållit alla rättigheter, men i praktiken levde de ju ännu under det gamla oket. Utan likaberättigande i familjen, förslavade av hushållsarbetets tusen småsaker bar de hela bördan, också det

¹³⁸ ändring: skrevs i Ryssland

¹³⁹ ändring: om lagar som ”förpliktade” 12-åriga flickor att bli mödrar, osv

¹⁴⁰ ändring: vi

¹⁴¹ ändring: vår aktion

¹⁴² struket

¹⁴³ anmärkning: tas bort

¹⁴⁴ struket

¹⁴⁵ inskott: ”röd” (inom citationstecken)

¹⁴⁶ ändring: period

¹⁴⁷ struket

¹⁴⁸ struket; ändring: Jag

¹⁴⁹ utgår i enlighet med 148

¹⁵⁰ anmärkning: tas bort

¹⁵¹ anmärkning: tas bort

¹⁵² inskott: också

materiella ansvaret för barnen, eftersom ju många kvinnor på grund av kriget och av andra orsaker stod ensamma i tillval on.

När jag hösten 1918 ägnade hela min energi åt uppgiften att upprätta planmässiga riktlinjer för befrielsen av de arbetade kvinnorna på alla områden, [hade jag ett mycket värdefullt stöd i]¹⁵³ den nu avlidne förste sovjetpresidenten Sverdlov¹⁵⁴. En hel flod med nya arbetsuppgifter väntade mig. Det gällde att [dra kvinnorna]¹⁵⁵ till de nya folkskolorna, att skola dem för arbete på barn- och spädbarnshem och i skolväsendet, för reformeringen av hemmet och mycket mer. Den genomgående avsikten med allt detta arbete var att i praktiken driva igenom att kvinnan skulle jämställas med mannen som arbetskraft i näringslivet och som medborgare i det politiska livet, och då med det särskilda förbehållet att moderskapet skulle erkännas som social funktion och att staten skulle skydda och dra försorg om det.

155xxx inskott: från deras slaveri (dvs ”Befreiung” ändrat till ”Entsklavung”)

Under dr Lebedevos ledning nådde sedan också de statliga mödravårdsinstitutionernas blomstring sin höjdpunkt. Samtidigt bildades i hela landet centraler som sörjde för kvinnornas frigörelse och för att de drogs med in i arbetet i sovjeterna.

Inbördeskriget 1919 medförde åter nya arbetsuppgifter för mig. När de vita trupperna försökte sig på en marsch norrut nerifrån södra Ryssland, skickades jag till Ukraina och Krim, där jag först tjänstgjorde som ordförande för arméns upplysningsavdelning. Senare, [fram till dess att sovjetregeringen evakuerades]¹⁵⁶ utnämndes jag till folkskommisarie för upplysningsarbete och propaganda i den ukrainska regeringen. [Det lyckades mig att få ut 400 kvinnliga kommunister med ett extratåg ur den hotade zonen vid Kiev. Också i Ukraina gjorde jag vad som stod i min makt för den kommunistiska arbetarkvinnorörelsen.]¹⁵⁷

En allvarlig sjukdom slet mig för månader i följd bort från det aktiva arbetet. Jag var nätt och jämnt arbetsduglig igen när jag — då befann jag mig i Moskva — övertog ledningen för kvinnocentralerna, och åter följde en tid av hektiskt arbete. Det grundades en kommunistisk kvinno[tidning]¹⁵⁸, konferenser och kongresser för arbetarkvinnor sammankallades. Grunden lades för arbetet med kvinnorna i öster (muhammedaner). Två konferenser för kvinnliga kommunister från hela världen ägde rum i Moskva. Den lag som förbjöd straff för abort genomfördes, och ett antal bestämmelser för att förbättra kvinnornas villkor genomfördes och lagfästes av vår central. [Hur ofantligt mycket måste jag inte skriva under den här tiden, och ännu mer tala . . .]¹⁵⁹ Vi hade fullt stöd för vårt arbete hos Lenin, och den med viktiga militära uppgifter överhopade Trotskij kom villigt till våra konferenser. Energiska, begåvade kvinnor, av vilka två¹⁶⁰ inte längre är i livet, lade hela sin arbetskapacitet på Centralen.

På den åttonde sovjetkongressen lade jag som medlem av sovjetexekutiven [(nu fanns där redan flera kvinnor)]¹⁶¹ fram ett yrkande som syftade till att sovjeterna på alla områden skulle bidra till att kvinnan betraktades som likaberättigad och att de således skulle dra in henne i statligt och kommunalt arbete. Inte utan motstånd lyckades det [mig]¹⁶² att föra fram detta

¹⁵³ ändring: var det den

¹⁵⁴ inskott: som hjälpte oss och som accepterade skolningen av den arbetande kvinnan som en allvarlig uppgift och ett mål för partiets arbete

¹⁵⁵ ändring: vinna kvinnorna för den nya statsordningen, att skola dem politiskt, att dra dem

¹⁵⁶ struket

¹⁵⁷ anmärkning: tas bort

¹⁵⁸ ändring: tidskrift

¹⁵⁹ struket

¹⁶⁰ inskott: — Inessa Armand och Samojlova —

¹⁶¹ struket

¹⁶² ändring: oss

yrkande och driva igenom det. Det var en stor och varaktig seger.

En hetsig diskussion uppstod när jag offentliggjorde min tes om den nya moralen, [ty vår sovjetiska äktenskapslag är inte väsentligt progressivare än motsvarande lagar, visserligen var den skild från kyrkan, men det fanns ändå de i andra progressiva demokratiska länder. Äktenskapet, civiläktenskapet och]¹⁶³ Även om utomäktenskapliga barn¹⁶⁴ [jämfördes]¹⁶⁵ med inomäktenskapliga barn enligt lagen, så fanns det i praktiken fortfarande kvar mycket hyckleri och orättvisa på detta område. När man talar om vilken ”osedlighet” som bolsjevikerna propagerar för, så borde man bara se litet närmare på våra äktenskapslagar, så skulle man finna att vi när det gäller skilsmässa står på Nordamerikas nivå och när det gäller frågan om utomäktenskapliga barn [ännu inte ens]¹⁶⁶ kommit lika långt som Norge.

I dessa frågor utgjorde jag den mest radikala flygeln inom partiet. Mina teser, mina [sexuella och moraliska]¹⁶⁷ åsikter¹⁶⁸ bekämpades bittert [av många manliga och kvinnliga partikamrater]¹⁶⁹, [och därtill sällade sig också andra meningsskiljaktigheter inom partiet vad gällde de politiska riktlinjerna]¹⁷⁰. Också personliga besvärigheter och familjebekymmer gjorde sitt till att det år 1922 gick månader utan att jag uträttade något fruktbart arbete. Sedan kom på hösten 1922 min officiella utnämning till legationsråd vid den sovjetiska legationen i Norge. Egentligen trodde jag att denna utnämning skulle vara rent formell, och att jag således i Norge skulle få tid att ägna mig åt mitt litterära arbete. Verkligheten kom att bli en helt annan. Samma dag som jag tillträdde mitt ämbete i Norge inträdde jag faktiskt också i en helt ny arbetsperiod i mitt liv, och den tog i allra högsta grad mina krafter i anspråk. Under min tid som diplomat skrev jag därför endast [en enda artikel, ”Den bevingade Eros”, och den virvlade upp enormt mycket damm. Därtill kom tre små noveller, ”Arbetsbiens kärlek”, som utgivits på Malikförlaget i Berlin]¹⁷¹. ”Den nya moralen och arbetarklassen” liksom en socialekonomisk studie, ”Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen”, skrevs medan jag ännu var kvar i Ryssland.

Åren av diplomatiskt arbete

I oktober 1922 tillträdde jag min tjänst i Norge, och redan i januari 1923 reste legationschefen bort, och jag blev officiellt den som i hans ställe måste sköta Sovjetrepublikens ärenden. En kort tid senare utnämndes jag emellertid till hans efterträdare som mitt lands representant Norge. Denna utnämning väckte givetvis stor sensation. Det var ju första gången i historien som en kvinna officiellt fungerade som ”sändebud”. Den konservativa pressen, och särskilt den ”vita” ryska pressen, försökte framställa mig som en verklig omoralens styggelse, en blodtörstig skräckfigur. Särskilt ägnade man nu sina skrifterier åt mina ”förskräckliga åsikter” om äktenskap och kärlek. Dock måste jag här betona [att det endast var den konservativa pressen som mottog mig så ovänligt när jag tillträdde min nya tjänst. Inte]¹⁷² någon gång under mina tre¹⁷³ års [arbete]¹⁷⁴ i Norge [mötte jag]¹⁷⁵ i mina

¹⁶³ struket; här är originaltexten i det strukna avsnittet ofullständig (ö.a.)

¹⁶⁴ inskott: i Ryssland

¹⁶⁵ ändring: jämför

¹⁶⁶ ändring: bara

¹⁶⁷ struket

¹⁶⁸ inskott: på den sexuella moralens område

¹⁶⁹ struket

¹⁷⁰ struket

¹⁷¹ ändring: mycket litet: tre små noveller, ”Arbetsbiens kärlek”, mina första novellförsök, en sociologisk artikel, ”Den bevingade Eros”, och andra obetydliga artiklar

¹⁷² ändring: att jag inte

¹⁷³ inskott: och ett halvt

¹⁷⁴ ändring: diplomatiska verksamhet

¹⁷⁵ bortfaller i enlighet med 172 och 176

kontakter i tjänsten¹⁷⁶ det minsta spår av ovilja eller misstroende för den sakens skull att jag var kvinna. Till detta bidrog säkert i hög grad det norska folkets sunda, demokratiska sinnelag. Jag kan sålunda intyga, att mitt arbete som officiell [rysk]¹⁷⁷ representant¹⁷⁸ i Norge aldrig och på intet vis försvårades av att jag tillhörde ”det svagare könet”. I samband med min tjänst som diplomat var jag tvungen att överta en handelsattachés plikter vid den statliga ryska handelsdelegationen i Norge. Båda dessa arbetsuppgifter var i sin egenart naturligtvis nya för mig. [Men jag föresatte mig att]¹⁷⁹ genomföra att Sovjet-Ryssland de facto erkändes och att de normala, av kriget och revolutionen avbrutna, handelsförbindelserna mellan de båda länderna återupprättades¹⁸⁰. Full av iver och förväntningar satte jag igång med arbetet. Vilken [härlig sommar]¹⁸¹ och vilken händelserik vinter året 1923 förde med sig! De nyss återupprättade handelsförbindelserna hade kommit i full gång: rysk spannmål och norsk sill och fisk, ryska trävaror och norskt papper, norsk cellulosa. Den 15 februari hade Norge de facto erkänt UdSSR. Jag utnämndes till ”chargé d'affaires” och upptogs officiellt i den diplomatiska kåren. Och nu började förhandlingarna om ett handelsfördrag mellan de båda länderna. Min tillvaro var fylld av ansträngande arbete såväl som av fascinerande upplevelser. Också vad gällde vidareutvecklingen av handel och sjöfart hade [jag]¹⁸² svåra problem att lösa. Efter några månader, i augusti 1924, utnämndes jag till ”ministre plénipotentière”, och vid den traditionella ceremonin överräckte jag mina fullmaktsbrev till kungen av Norge. Detta gav naturligtvis ånyo anledning åt den konservativa pressen i alla länder att släppa loss förtalsstormen mot mig. Det hade ditills aldrig förekommit att en kvinna under fullt ceremoniel antagits som sändebud.

Handelsfördraget slöts i slutet av år 1925 [i Moskva]¹⁸³, och i februari [ratificerade jag överenskommelsen i Oslo tillsammans med den norska regeringens statsminister, herr J. L. Mowinkel]¹⁸⁴.

Därmed var mina uppgifter i Norge slutförda. Jag kunde skynda vidare mot nya arbetsuppgifter och nya mål och lämnade [av den anledningen]¹⁸⁵ min tjänst i Norge¹⁸⁶.

När jag utträttat något, så är det inte på grund av mina personliga egenskaper. Det jag uppnått är tvärtom endast ett kännetecken på att kvinnan trots allt redan nått långt på vägen mot allmänt erkännande. Det faktum att miljoner kvinnor dragits in i produktivt arbete — något som skedde med särskild snabbhet under kriget — har gjort det möjligt för kvinnan att också nå de högsta politiska och diplomatiska positioner. Trots detta är det uppenbart att endast ett framtidsland som Sovjetunionen kunde våga acceptera kvinnan helt fördomsfritt och värdera henne enbart utifrån hennes duglighet i arbetet, och i enlighet med det anförtro henne ansvarsfulla uppgifter. Bara de friska revolutionära stormvindarna kan ha kraft att sopa bort de urgamla fördomarna om kvinnan, och bara en ny mänsklighet, det produktivt arbetande folket, förmår, genom att bygga ett nytt samhälle, att helt genomföra kvinnans likaberättigande och frigörelse.

[I det ögonblick då jag avslutar denna självbiografi står jag på tröskeln till nya arbetsuppgifter, och livet ställer nya krav på mig . . .

¹⁷⁶ mötte; inskjutet i enlighet med 172 och 175

¹⁷⁷ struket

¹⁷⁸ för Sovjetrepubliken

¹⁷⁹ ändring: Att

¹⁸⁰ tillägg: ställde särskilt stora krav på mina krafter

¹⁸¹ ändring: sommar fylld av arbete

¹⁸² ändring: vi

¹⁸³ struket

¹⁸⁴ ändring: ratificerades handelsfördraget

¹⁸⁵ struket

¹⁸⁶ tillägg: för att skickas till Mexico som Sovjetunionens sändebud

Inom vilket arbetsfält jag än kommer att vara verksam i framtiden, så står det helt klart för mig att det kommer att förbli det yttersta målet för mitt liv och mitt handlande att uppnå den fullständiga frigörelsen av den arbetande kvinnan och att lägga grunden till en ny sexualmoral.]¹⁸⁷

I juli 1926

undertecknat Alexandra Kollontay

---

¹⁸⁷ anmärkning: tas bort